

KARUZELE VAT

Wybrane regulacje prawa karnego
materialnego i procesowego

redakcja naukowa Szymon Pawelec

Aleksandra Dalecka, Marcin Gruszka, Aleksandra Kulczyk
Szymon Pawelec, Konrad Wyszyński, Jan Zarzycki

KARUZELE VAT

Wybrane regulacje prawa karnego
materialnego i procesowego

redakcja naukowa Szymon Pawelec

Aleksandra Dalecka, Marcin Gruszka, Aleksandra Kulczyk
Szymon Pawelec, Konrad Wyszyński, Jan Zarzycki

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

*Publikacja została dofinansowana przez
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego*

Stan prawny na 1 maja 2020 r.

Recenzent
Prof. dr hab. Violetta Konarska-Wrzosek

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Tomasz Pietrzak

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Projekt okładek serii
Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawoLubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2020

ISBN 978-83-8187-798-5
ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Rozdział I	
Karuzele VAT – wybrane zagadnienia prawa karnego materialnego i procesowego. Wprowadzenie do problematyki (Szymon Pawelec)	15
Rozdział II	
Wybrane aspekty prawnoporównawcze na gruncie systemów prawa angielskiego, niemieckiego i francuskiego (Aleksandra Kulczyk)	31
1. Uwagi wprowadzające	31
2. Prawo angielskie	32
3. Prawo niemieckie	44
4. Prawo francuskie	49
Rozdział III	
Wyłączenie karuzelowe – ogólna charakterystyka na tle wybranych zagadnień prawa karnego materialnego i procesowego (Konrad Wyszynski)	51
1. System VAT	51
1.1. Wprowadzenie	51
1.2. Ogólna charakterystyka VAT	52
1.3. Zasady podatku VAT	54
1.3.1. Zasada jednokrotności poboru podatku	54
1.3.2. Zasada powszechności opodatkowania	55
1.3.3. Zasada neutralności	57

1.4.	Obniżanie VAT należnego o naliczony	59
1.5.	Transakcje wewnątrzspółnotowe w kontekście wyłudzeń karuzelowych	61
1.5.1.	Wprowadzenie	61
1.5.2.	Rys historyczny	62
1.5.3.	System państwa przeznaczenia towaru	63
2.	Charakterystyka karuzeli podatkowej	66
2.1.	Wprowadzenie	66
2.2.	Definicja karuzeli podatkowej	68
2.3.	Podmioty uczestniczące w karuzeli podatkowej	71
2.3.1.	Wprowadzenie	71
2.3.2.	Podmiot zagraniczny (organizator, spółka pośrednicząca, kanał dystrybucyjny)	72
2.3.3.	Znikający podatnik (niewywiązujący się podmiot gospodarczy)	73
2.3.4.	Bufor	76
2.3.5.	Broker	77
2.4.	Schemat karuzeli	78
2.4.1.	Uwagi ogólne	78
2.4.2.	Schemat podstawowy	79
2.4.3.	Schemat zmodyfikowany	81
2.5.	Alternatywny scenariusz powrotu towaru do Polski	86
2.6.	Ustalenia organów	88
3.	Inne rodzaje wyłudzeń w sferze VAT	91
3.1.	Wprowadzenie	91
3.2.	Firmanctwo	91
3.3.	Przestępczość fakturowa	97
3.4.	Niezgłoszone wewnątrzspółnotowe nabycie towarów	100
3.5.	Fikcyjna wewnątrzspółnotowa dostawa towarów	103
3.6.	Towary wykorzystywane do wyłudzeń	104
4.	Kwalifikacja karnoprawna czynów uczestników karuzeli – zarys problemu	109
5.	Podsumowanie	117

Rozdział IV**Przestępstwa karuzelowe – wybrane zagadnienia prawne**

na tle nowelizacji Kodeksu karnego (<i>Jan Zarzycki</i>)	118
1. Wstęp	118
2. Dlaczego nowe przepisy znalazły się w Kodeksie karnym?	120
3. Proces legislacyjny	124
4. Analiza przepisów	129
4.1. Uwagi wprowadzające	129
4.2. Fałsz materialny faktury	130
4.2.1. Uwagi ogólne	130
4.2.2. Dobro chronione	131
4.2.3. Strona przedmiotowa	132
4.2.3.1. Przedmiot czynności sprawczej	132
4.2.3.2. Czynność sprawcza	134
4.2.3.3. Należność publicznoprawna a inna należność o charakterze podatkowym	141
4.2.3.4. Kwota należności ogółem a kwota faktycznie uszczuplonego podatku	148
4.3. Podmiot czynu zabronionego	152
4.4. Strona podmiotowa	153
4.5. Typ kwalifikowany	154
4.6. Wypadek mniejszej wagi	157
4.7. Sankcje	162
4.3. Fałsz intelektualny faktury	162
4.3.1. Uwagi ogólne	162
4.3.2. Podmiot czynu zabronionego	164
4.3.3. Strona przedmiotowa	165
4.3.3.1. Czynność sprawcza	165
4.3.3.2. Sankcje	168
4.3.4. Podobieństwa	168
4.4. Fałszerstwo faktur z kwotą należności przekraczającą 10 mln zł	169
4.4.1. Surowość sankcji karnej	169
4.4.2. Kara grzywny	176
5. Czynny żal i zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary	178
6. Podsumowanie	182

Rozdział V

Zbieg przepisów przy przestępstwach związanych z podatkiem VAT oraz problematyka należytej staranności w VAT

w aspekcie prawnokarnym (<i>Marcin Gruszka</i>)	187
1. Zbieg przepisów w kontekście przestępstw w podatku VAT ...	187
1.1. Wprowadzenie	187
1.2. Problem właściwej kwalifikacji prawnej przestępstw w podatku VAT w odniesieniu do konkretnych przepisów	189
1.3. Kwestia zbiegu przepisów a uchwała Sądu Najwyższego I KZP 19/12 – słowo wyjaśnienia	191
1.4. Zbieg art. 62 § 2 k.k.s. z art. 271 k.k.	193
1.4.1. Uwagi ogólne	193
1.4.2. Pojęcie innej osoby uprawnionej z art. 271 k.k.	193
1.4.3. Pojęcie dokumentu z art. 271 k.k.	194
1.5. Problem „pustych” faktur i dokonywanych za ich pomocą wyłudzeń podatku VAT	197
1.6. Argumenty za stosowaniem przepisów Kodeksu karnego w kwalifikacji prawnej przestępstw w podatku VAT – zamiar sprawców i przedmiot ochrony	211
1.7. Irrelevantność art. 108 ust. 1 u.p.t.u. w kontekście prawidłowej kwalifikacji prawnej przestępstw w podatku VAT	214
1.8. Zbieg art. 54, 55 i 56 k.k.s. z art. 286 k.k.	219
1.9. Stosowanie instytucji idealnego zbiegu przestępstw w kwalifikacji prawnej przestępstw w podatku VAT	221
1.9.1. Sporne rozumienie w orzecznictwie natury prawnej instytucji idealnego zbiegu przestępstw do wydania uchwały Sądu Najwyższego I KZP 19/12	221
1.9.2. Uchwała Sądu Najwyższego I KZP 19/12	226
1.9.3. Stanowisko doktryny wobec uchwały Sądu Najwyższego I KZP 19/12	229
1.9.4. Uchwała I KZP 19/12 a praktyka działania organów ścigania	236
1.10. Podsumowanie	238

2. Należyta staranność w VAT w aspekcie prawnokarnym	242
2.1. Uwagi wprowadzające	242
2.2. Dwie płaszczyzny zagadnienia	244
2.2. Prawo do obrony na gruncie postępowania podatkowego	251

Rozdział VI

Specyfika postępowania karnego i postępowania podatkowego na tle problematyki odstępstw od zasady bezpośredniości

(<i>Aleksandra Dalecka</i>)	253
1. Zagadnienia wstępne	253
1.1. Wprowadzenie	253
1.2. Kontrola podatkowa	253
1.3. Kontrola celno-skarbowa	256
1.4. Postępowanie podatkowe	261
2. Postępowanie podatkowe a postępowanie karne w świetle zasad procesowych	264
2.1. Wprowadzenie	264
2.2. Zasada <i>in dubio pro reo</i> i <i>in dubio pro tributario</i>	265
2.3. Zasada prawdy materialnej i kwestia rozkładu ciężaru dowodu	272
2.4. Zasada bezpośredniości w świetle przepisów Kodeksu postępowania karnego	280
2.5. Zasada bezpośredniości w świetle przepisów Ordynacji podatkowej	288
3. Problematyka odstępstwa od zasady bezpośredniości. Wybrane zagadnienia	292
3.1. Uwagi wstępne	292
3.2. Dowód z zeznań świadka w świetle postępowania karnego i postępowania podatkowego	295
3.3. Protokoły zeznań świadka z postępowania karnego a strona postępowania podatkowego	304
3.4. Protokoły zeznań strony postępowania podatkowego a art. 389 k.p.k.	306
3.5. Włączenie do postępowania karnego protokołów zeznań świadków z postępowania podatkowego na podstawie art. 391 k.p.k.	311

3.6. Świadek incognito	313
3.7. Odmowa ponownego przesłuchania	317
4. Podsumowanie	318
Bibliografia	323
Autorzy	343

Rozdział I

KARUZELE VAT – WYBRANE ZAGADNIENIA PRAWA KARNEGO MATERIALNEGO I PROCESOWEGO. WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

Tematyka przestępczości gospodarczej dotyczącej wyłudzeń podatku VAT, w tym zaś przede wszystkim tej związanej z najbardziej rozbudowanymi mechanizmami przestępstw karuzelowych, należy niewątpliwie do grupy zagadnień, które w szczególnie intensywny sposób kumulują w sobie problemy przynależne różnym dziedzinom prawa. Na tym skomplikowanym polu nietrudno także zauważyć wiele ściągających się ze sobą racji.

Wyjściowo wyraźnie dostrzegalne, w szczególności w perspektywie ostatnich lat, jest bardzo duże zainteresowanie samego państwa oraz bezpośrednio organów ścigania tym rodzajem przestępczości. Przestępczość ta jest obecnie oficjalnie identyfikowana jako najgroźniejsza z grupy przestępstw uderzających w interesy finansowe Polski¹. Szacunki co do skali uszczupień w podatku od wartości dodanej oraz odniesienia do globalnych wyliczeń na temat rozmiarów luki VAT w Polsce, ujmowanych jeszcze w latach 2013–2016 na poziomie od 27 do 20% ogólnej sumy teoretycznych

¹ Por. dokument z 10.08.2017 r., *Wytoczne Prokuratora Generalnego nr 5/17 w sprawie zasad prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach o przestępstwa związane z procederem wyłudzenia nienależnego zwrotu podatku od towarów i usług (VAT) oraz innych oszukańczych uszczupień w tym podatku*, s. 1, <https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2018/01/c04ff96e25d267beeb4d5341305fcc16.pdf> (dostęp: 10.11.2019 r.).

wpływów z podatku VAT (tj. odpowiednio od ponad 42 do blisko 34 mld zł rocznie), stanowią w tym zakresie często przywoływany i bardzo sugestywny punkt odniesienia dla rozważań na temat wprowadzanych zmian w polityce karnej i podatkowej państwa². Przy tym na marginesie można zauważyć, że problem luki VAT ma złożoną etiologię, której istotnym, ale jednak częściowym komponentem, są działania dające się zakwalifikować jako aktywność przestępcza³. Problematyka przestępczości w sferze podatku VAT stanowi także od lat przedmiot intensywnego zainteresowania na poziomie Unii Europejskiej. Wśród wielu tego przykładów przywołać można chociażby prace związane z jedną z nowszych rezolucji Parlamentu Europejskiego⁴ czy też rozwijaną od lat w warstwie projektowej i ostatecznie wprowadzaną w ramach mechanizmu wzmocnionej współpracy instytucję Prokuratury Europejskiej. Podstawowym celem tego organu jest bowiem stanie na straży interesów Unii Europejskiej i jej ochrona przed przestępstwami finansowymi, a jednym z kluczowych uzasadnień jego funkcjonowania jest potrzeba istnienia ponadnarodowego organu dochodzeniowo-śledczego w sprawach transgranicznej przestępczości finansowej,

² Por. m.in. dokument z 4.09.2019 r. sporządzony na zlecenie Dyrekcji Generalnej i Unii Celnej, *Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States: 2019 Final Report*, TAXUD/2015/CC/131, s. 43, https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/vat-gap-full-report-2019_en.pdf (dostęp: 10.11.2019 r.). Analogicznie por. m.in. J. Sarnowski, P. Selera, *Zmniejszenie luki VAT w Polsce w latach 2016–2017*, Warszawa 2018, s. 12, <http://pie.net.pl/wp-content/uploads/2019/01/Raport-LUKA-VAT.pdf> (dostęp: 10.11.2019 r.).

³ Na temat czynników wpływających na powstawanie luki VAT por. m.in. A. Szczypińska, *Luka VAT w UE*, „MF Working Paper Series” 2018/28, s. 7–8, <https://www.gov.pl/attachment/2db7af3c-e6d1-492d-bdd6-150bc8b32adc> (dostęp: 10.11.2019 r.); A.S. Bratkowski, L. Kotecki, *Luka VAT w świetle analiz makroekonomicznych. Raport wstępny*, Warszawa 2018, s. 18–21, <http://www.institutobywatelski.pl/wp-content/uploads/2018/12/Luka-VAT-w-%C5%9Bwietle-analiz-makroekonomicznych.pdf> (dostęp: 10.11.2019 r.).

⁴ Por. *Sprawozdanie w sprawie przestępstw finansowych, uchylania się od opodatkowania i unikania opodatkowania – Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 26.03.2019 r. w sprawie przestępstw finansowych, uchylania się od opodatkowania i unikania opodatkowania (2018/2121(INI))*, wydanie tymczasowe dokumentu dostępne pod adresem: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0240_PL.html (dostęp: 10.11.2019 r.).

dla zwalczania której aktywność samych organów krajowych nie zawsze jest uznawana za wystarczającą⁵.

Z drugiej strony należy pamiętać, że zarówno same podstawy materialnoprawne, jak i przyjmowane rozwiązania proceduralne w zakresie zwalczania tej przestępczości powinny być adekwatne i proporcjonalne do zakładanych celów, uwzględniać podstawowych kanony gwarancyjne właściwe prawu karnemu materialnego i procesowemu. W tym zakresie należy mieć na uwadze zarówno wymogi poszanowania dóbr jednostki, w tym przede wszystkim strony biernej procesu, dotkniętej potencjalnie dotkliwymi i przewlekłymi konsekwencjami, wynikającymi chociażby z przedstawienia jej zarzutów, najczęściej w powiązaniu z wachlarzem daleko idących środków zapobiegawczych oraz zabezpieczeń majątkowych, jak i ogólniejsze wskazania będące rozwinięciem reguł określoności i pewności prawa. Truizmem w tym zakresie będzie wskazanie, że zwalczanie przestępczości gospodarczej nie powinno prowadzić do naruszenia podstaw gospodarki, zniechęcając uczestników rynku do szerszej zakrojonej aktywności z obawy o ich bezpieczeństwo prawne. Na tym tle warto także przywołać tę podstawową uwagę, że o ile rozwiązania przynależne prawu prywatnemu, w tym w szczególności prawu handlowemu, pozwalają na płaszczyźnie instrumentów korporacyjnych i kontraktowych minimalizować dla indywidualnych osób fizycznych (inwestorów, udziałowców, akcjonariuszy) ryzyko ewentualnego niepowodzenia gospodarczego rozwijanego przedsięwzięcia biznesowego (choćby przez ustanowienie odrębnej osobowości prawnej jednostki prowadzącej działalność operacyjną i odseparowanie jej przez to od osobistego majątku inwestorów), o tyle analogicznej ochrony nie sposób sobie generalnie zapewnić z punktu widzenia

⁵ Por. w tym zakresie m.in. pkt 3 preambuły Rozporządzenia Rady (UE) 2017/1939 z 12.10.2017 r. wdrażającego wzmocnioną współpracę w zakresie ustanowienia Prokuratury Europejskiej (Dz.Urz. UE L 283, s. 1). Odnośnie do szerszych rozważań na temat wdrożenia instytucji Prokuratury Europejskiej w ramach mechanizmu wzmocnionej współpracy por. m.in. Sz. Pawelec, *Implications of Enhanced Cooperation for the EPPO Model and Its Functioning* [w:] *The European Public Prosecutor's Office: An Extended Arm or a Two-Headed Dragon?*, red. L.H. Erkelens, A.W.H. Meij, M. Pawlik, Haga 2014, s. 209 i n.

ryzyka prawnokarnego. Ewolucja mechanizmów reakcji penalnej powoduje zaś, że aktywność organów ścigania może być z równą intensywnością i dotkliwością skierowana zarówno wobec określonej osoby fizycznej, jak i samego przedsiębiorstwa w ujęciu przedmiotowym⁶.

Zaczynając od samych zagadnień materialnoprawnych, już na wstępie widać dość dobrze, jak szerokiego zakresowo spojrzenia wymaga identyfikacja zjawiska przestępczości karuzel VAT, a w ślad za tym próba podjęcia się ramowej chociażby oceny przyjmowanych przez prawodawcę prawnokarnych mechanizmów walki z nią. Starając się w możliwie esencjonalny sposób przedstawić istotę mechanizmu przestępstwa karuzelowego, można powiedzieć, że u jego podstaw leży najczęściej proceder tworzenia złudzenia wewnątrzspółnotowej transakcji towarowej, której powtarzalny, ale fikcyjny charakter kreowany jest w drodze przestępnego współdziałania ze sobą osób w sposób, w którym kluczową rolę dokumentową odgrywają fałszywe faktury. Tworzony jest złożony schemat zachowań, pozornie rozproszonych i pozornie pochodzących od niepowiązanych ze sobą podmiotów, które faktycznie połączone są ze sobą w zaplanowany, zapętlony schemat nakierowany na uzyskanie nienależnej korzyści podatkowej. Do jego konstytutywnych elementów należy z reguły z jednej strony nieuiszczenie należnego podatku przez uczestnika karuzeli w postaci znikającego podatnika, z drugiej zaś nieuprawnione odliczenie podatku naliczonego przez innego uczestnika łańcucha transakcji (brokera), w tym przede wszystkim przez podmiot dokonujący wewnątrzspółnotowej dostawy towarów.

Należy oczywiście brać pod uwagę, że pojęcie karuzeli VAT nie ma swojej uniwersalnej i precyzyjnej definicji legalnej, lecz jest terminem zbiorczym opisującym grupę wyróżniających się wspólnymi ce-

⁶ W tym ostatnim zakresie należy wziąć chociażby pod uwagę projektowaną zmianę modelową reżimu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Szerzej na ten temat por. m.in. Sz. Pawelec, *Łączenie, podział, przekształcanie i nabywanie spółek handlowych w świetle nowej Ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Zagadnienia ogólne oraz instytucja podziału*, „Forum Prawnicze” 2018/5, s. 19 i n.

chami typów wyłudzeń podatku. Przepięstwa karuzelowe mogą występować w różnych wariantach o mniej lub bardziej rozbudowanej strukturze. W zależności od skali i przygotowania może pojawiać się w nich chociażby różna liczba pośredników (buforów) wydłużających łańcuch dostaw, a tym samym zwiększających odstęp pomiędzy jego najbardziej wrażliwymi ogniwami i pozwalających na lepsze ukrywanie rzeczywistego schematu nielegalnej współpracy oraz śladów pochodzenia towaru. W podobnym celu wprowadzani mogą być w szerszym lub węższym zakresie dostawcy, których podstawowym zadaniem staje się uwiarygodnienie obrotu przez dywersyfikację źródeł pochodzenia towaru oraz zwiększenie wolumenu transakcji. Już w tym miejscu należy zasygnalizować, że niewątpliwie bardzo doniosłym problemem praktycznym dla wielu przedsiębiorców jest właśnie ryzyko skierowania przeciwko nim działań o charakterze prawnokarnym oraz powiązanych z nimi środków zapobiegawczych i innych dotkliwych środków przymusu z uwagi na przyjęcie przez organy ścigania hipotezy o udziale tych podmiotów w karuzeli VAT właśnie w charakterze takiego pośrednika (bufora). Dzieje się tak niejednokrotnie pomimo szeregu wskazań podnoszonych przez przedstawicieli tych podmiotów (potwierdzanych czasem dopiero po latach postępowania na mocy prawomocnego wyroku sądu), że nie zdawali oni sobie sprawy i nie mieli jakichkolwiek podstaw do przypuszczeń, że ich struktury gospodarcze zostały wykorzystane do uwiarygodnienia prowadzonego na szeroką skalę przestępczego procederu. Przykrym paradoksem karuzel VAT jest bowiem również ta ich cecha, że te z nich, które są najbardziej rozbudowane i najlepiej ukryte, wielokrotnie maskują swoje istnienie przez włączanie do swojej struktury jako brokerów właśnie podmiotów cechujących się dobrą renomą na rynku. Kooperowanie z takimi podmiotami, często przy tym wykorzystujące nieprzygotowanie prawne, organizacyjne i kadrowe po stronie przedstawicieli tych ostatnich, uwiarygodnia bowiem cały proceder, zasadniczo nakierowany na końcowy cel w postaci wyłudzenia podatku. Tym samym rzeczywistą szkodliwość przestępstw karuzelowych można rozpatrywać nie tylko przez pryzmat samych uszczupień podatkowych, ale także zagrożeń dla funkcjonowania wyjściowo legalnie działających przedsiębiorstw oraz ich współpracy pomiędzy sobą, w tym także w wymiarze transgranicznym. Oczy-

Publikacja zawiera szczegółową analizę przestępczości wyłudzeń podatku VAT poprzez mechanizm tzw. przestępstw karuzelowych. Autorzy, opierając się na bogatym orzecznictwie, omawiają zagadnienia takie jak:

- schemat przestępstwa karuzelowego (podstawowy i zmodyfikowany),
- rola poszczególnych podmiotów w nim uczestniczących, w tym znikającego podatnika, bufora i brokera,
- nowe typy przestępstw fakturowych w Kodeksie karnym,
- zbieg regulacji Kodeksu karnego oraz Kodeksu karnego skarbowego,
- kwestie proceduralne, m.in. zagrożenia procesowe dla przedsiębiorców oraz problemy związane z odstępstwami od zasady bezpośredniości.

Ponadto w monografii opisano inne rodzaje wyłudzeń w sferze VAT, np. firmanctwo (czyli zatajenie części lub całości działalności gospodarczej przez posłużenie się danymi innego podmiotu w celu uniknięcia obowiązku uiszczenia podatku), niezgłoszenie wewnątrzspółnotowego nabycia towarów, fikcyjną wewnątrzspółnotową dostawę towarów.

Książka przeznaczona jest dla praktyków prawa, w szczególności prokuratorów, sędziów, radców prawnych i adwokatów, którym przybliży specyfikę przestępstw karuzelowych na styku prawa karnego i podatkowego. Zainteresuje także doradców podatkowych i pracowników naukowych.

Szymon Pawelec – doktor habilitowany nauk prawnych; profesor Uniwersytetu Warszawskiego; kierownik Zakładu Międzynarodowego Postępowania Karnego na Wydziale Prawa i Administracji UW; adwokat w Izbie Adwokackiej w Warszawie; specjalizuje się w zagadnieniach z pogranicza prawa i procesu karnego oraz prawa handlowego, gospodarczego i cywilnego, w tym w szczególności w zakresie problematyki przestępczości gospodarczej, giełdowej i skarbowej oraz prawnokarnego compliance i odpowiedzialności podmiotów zbiorowych; autor licznych publikacji dotyczących postępowania karnego oraz przestępczości gospodarczej.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL